

zunk. A jegyzék fejezetei: Auctor, Materia, Quantitas, Locus, Tempus, Typographus, azaz: szerző, tartalom (cím), méret, a kiadás helye, ideje, a nyomdász. Osztályozási szempontjai: szentírás, vitairadalom, skolasztikus teológusok, szentírás-magyarázók, szónokok és katekéták, kánonjogászok, lelkiírók, egyházi és világi történetírók, filozófusok, matematikusok, szónokok, latin és görög költők, orvosok, grammatikusok.

E néhány szempont felvillantása is mutatja, hogy könyvtár- és művelődéstörténetünk szempontjából mily jelentős e vállalkozás, amely az eddig közre nem adott, illetve különböző közleményekben időben is szétszórtan megjelent könyvjegyzékeket egybegyűjtve adja az olvasó és kutató kezébe. Pedig még nem is szóltunk az egyik legfontosabbról: a tartalmi szempontú vizsgálatról. A hiányosan, „szakszerűtlenül” írt katalógusok alapján ez elég nehéz is volna; azonban a szerkesztők ígérik, hogy a könyvek végeleges, a lehetőség pontos meghatározását, azonosítását egy külön készülődés és külön publikálendő kumulatív indexkötetben hozzák majd a sorozat többi kötetének elkészültével.

A kötetet záró Utószó után a szükséges mutatók következnek: Rövidítések jegyzéke; Mai leőhelyek mutatója, Leőhelyek mutatója (kár, hogy e kettő közül csak az előbbit határozzák meg teljes világossággal), és a legfontosabb: Hely- és személynévmutató. Ez utóbbiról szólva: alapjául – a magyar tulajdonnevek kivételével – a latinus névalakot tették, mert a könyvjegyzékekben többnyire ez szerepel; de mindig utalnak a használatos névre is, kivéve a világháborúk utáni határváltozások következtében kialakult új elnevezéseket (a felvidéki neveket vagy például Breslau nevét). A mutatók egy-két sajtóhibának minősülő esettől (Londinium) vagy egyszerű feledékenységigtől (Miskolczi Csulyak István kimaradt) eltekintve gondosak. A szerkesztés „ördöge” azonban itt is jelenti magát: a 11. sz. jegyzékben a rejtélyes *Ezeke* helynevet Lukcsics Pál művéből vehették át; azonban ez már nála is elírás (illetve félreolvasás) lehet, mert Nagy Iván szerint a szóban forgó Melith család a Zemplén megyei *Czeke* (Czeke) birtokosa volt.

Végül az idegenajkú olvasók számára német nyelvű Zusammenfassung zárja a hasznos kötetet.

Szabó Flóris

Ĺ. Kozma Borbála–Ladányi Sándor: A Duna melléki Református Egyházkerület Ráday-gyűjteményének (Budapest) kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok. Bp. 1982. 340 l. (Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai. Catalogi manuscritorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur. Szerk. Szelestei Nagy László. 3.)

Egy gyűjtemény megnyitása a szakközönség előtt nem pusztán jogi kérdés, hiszen a gyakorlatban csak úgy lehetséges, ha az ott őrzött dokumentumok valamilyen szintű feldolgozása megtörtént; a nyomtatott katalógus aztán tekinthető akár meghívónak is. Egy katalógus megjelenése egyházi gyűjteményeink valamelyikéről szakmai oldalról sokszorosan indokolt: hiányuk nem egy esetben a kutatásban való előrelépést akadályozta, s akadályozza több gyűjteményt tekintve ma is.

A Ráday-gyűjtemény kéziratainak leírásában a katalógus összeállítói a sorozatszerkesztő által javasolt, s a már megjelent két kötetben is (a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Debrecen) és a Pannonhalmi Főszékesegyházi könyvtár kéziratai) követett módszert alkalmazták. Ezzel kapcsolatos észrevételeink tehát az egész sorozatot éppúgy illetik, mint ezt a harmadik kötetet.

A leírási szempontokat a gyakorlatiasság jellemzi: ezekre a katalógusokra szükség van; azok készíttik, akik ott dolgoznak; lehetőség szerint gyorsan kiadják. Ezért: a külön felkészültséget igénylő kéziratokat (középkori kódexeket) kihagyják; nem lehet szó annotált, analitikus inventáriumról; a nagyobb utánajárást igénylő bibliográfiai leírás (ki, mikor, hol foglalkozott a kézirattal, mert erről, amennyire én tudom, nincsen naprakész nyilvántartás sem egyházi, sem világi gyűjteményeinkben) elmarad; kihagyják azokat a kéziratokat is, amelyek másolatok 1850 előtti manuscritumokról; a tárgymutató a sorozat végén fog megjelenni. Úgy tűnik, hogy ezek az általános elvek helyesnek bizonyultak, s az elhagyott információk hiánya okozta veszteség megtérül a viszonylag gyors megjelenéssel. Nem szabad azonban lemondani arról, amely külön feladat lenne, hogy a bibliográfiai leírások is kapjanak egy összevont kötetet (ennek elkészítésével párhuzamosan az iratok mellé is csatolandó lenne egy-egy lap ezekkel az információkkal, csakúgy, mint a gyűjteményenként elkészítendő cédula-

catalógus is ugyanezekkel az adatokkal). Az azonban már e sorozatban is igen fontos lett volna, ha legalább a létező katalógusokkal való konkordanciát feltüntetik (például az énekeskönyvek esetében). Ugyanígy szükséges azoknak a kéziratoknak az iratszintű leírása és kötetbe rendezése, amelyek későbbi másolatok ugyan, de igen gyakran elveszett eredetit pótolnak. Ez hangsúlyosan fontos a jelenlegi határainkon kívüli gyűjteményekben őrzött dokumentumok másolataival, különösen pedig az erdélyi gyűjteményekben készítettekkel kapcsolatban.

Néhány gondolat a sorozat harmadik kötetéről: az előszó pozitívuma a tömörség, a könyvtár történetének szinte lexikonszócikk-szerű összefoglalása, a kézirat- és levéltári anyag elkülöníthetőségének jelzése, illetve a levéltár egy részének a katalógusba való emelésének indoklása. Talán a forrásszegénység az oka annak, hogy a Ráday-gyűjtemény manuscriptumainak katalógusát a könyvtár, s nem a kéziratgyűjtemény története vezeti be. A Rádayak könyvszeretete, könyvbeszerzése, művelődéstörténeti szerepe az, ami megismerhető belőle, s nem az, hogy például mi a tanulsága a kéziratok possessor bejegyzésének, van-e, s mennyi adat arra, hogy az egyes nagyobb beszerzési akciók során milyen kéziratok kerültek a gyűjteménybe és mikor.

Bizonyára a tömörségre való törekvés okozta azt, hogy stilisztikailag nem egy jól sikerült bevezető olvashatunk; csak néhány példát említenék ezzel kapcsolatban: a könyvtár történetét tárgyaló szövegben a jelen és múlt idő váltogatása nem indokolt. (Például: „a protestáns egyetem eszméje... *éledt* újjá. Új lendületet... Pestre *kerülésétél kap*” (10.); Ráday Gedeon múlt időben *peregrinált*, s ez az elbeszélés grammatikai ideje is, de „könyvtára... korán tekintélyt *szerez* neki” (11.); „könyvtárának... híre *eljutott* Erdélybe is. Innen... könyveket *kap*”; (12.). Továbbá: morbid képzettársításra alkalmat adó az olyan mondat, amelyben „Ráday Gedeon... ma még kellő mélységben fel nem tárt alakja” művelődéstörténetünknek.)

Utolsó példaként arra, hogy nem egy, utólag is gondosan átolvasott előszó vezeti be a kötetet, három sort idézek: Ráday Pál fiát Poroszországba küldte tanulni „a Habsburg-ellenes politika egyik reprezentánsának *keze alá*. Pozsonyi (Bél Mátyás *keze alatt*), berlini (Jablonski irányítása mellett) és Odera-Frankfurt-i (Gyöngyössi *hatása alatt*) tanulása...”

Mindezek természetesen apró hibák, s nem érintik a lényegét: aki kézbe veszi a kötetet, s elolvassa az előszót, akkor elegendő eligazítást kap a gyűjtemény használatához; a stílus kérdése itt kétségtelenül másodlagos. Ugyancsak másodlagos, ám igen fontos dolog, hogy az ilyen tömör, jól tájékoztató előszó miért nem kerül utószóként idegen nyelven is a kötetbe. Ez a sorozat eddig megjelent köteteire is vonatkozik, s talán nem lenne „stílustörés”, ha a később megjelenőkben már a magyarul nem tudók is megtudnának valamit gyűjteményeinkről. Ez az összefoglaló anyagilag biztosan megterelné a sorozat közreadóját, Nemzeti Könyvtárunkat. Ha azonban kiszámítanánk azt, hogy hány betűhely nyerhető a kötetben a jelzetek standard elemeinek (például K-0; K-1.; IV. C/1.: IV. C/2-4., amit elég oldalanként egyszer kiemelni), vagy a mutatóban a „levéltár, címzett, poss.” zárójeleinek elhagyásával, akkor lehet, hogy egy Zusammenfassung kitelne belőle; nem beszélve arról, hogy ha a névmutató elé leírjuk: „Azokat a személyeket, akiket a kézirat csak érint, kiemelés és megjegyzés nélkül hagyjuk”, akkor miért kerül a sok „*(érintett)*” megjegyzés a mutatóba? (Csak zárójelben emlitem: a kézirat feltehetően nem *érinti* „azokat a személyeket”, legfeljebb a kéziratban *említik* a nevüket.)

Ebben az ismertetésben, mondhatni, természetesen a katalógusnak szinte csak a hibáit emeltem ki. Hangsúlyozom azonban, hogy ezek a hibák nem mérvadóak, s tévedne, aki ezekből kiindulva venné kézbe a Ráday Pál (1677–1733) alapította, s Ráday Gedeon (1713–1792) által gyarapított gyűjtemény kéziratkatalógusát, amely könyv-, kézirat- és levéltárt Török Pál (1808–1863) vett meg a Pesti Teológiai Akadémia számára. A katalógusban a péceli Ráday-gyűjtemény egyes darabjainak leírásán kívül megtalálható Szemere Pál (1785–1861) levél- és kéziratgyűjteményének jegyzéke, s a két említett Ráday levelezésének inventáriuma is.

Bízom abban, hogy e fontos kézikönyvet követni fogják a most már kéziratári egységenként (s nem leltári sorrendben való leírásban) elkészítendő analitikus katalógusok is.

Monok István